

Kultur- og samfundsfaggruppen – Hf Vejledning / Råd og vink

Afdelingen for gymnasiale uddannelser 2010

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i de gymnasiale uddannelser, findes i uddannelseslovene og de tilhørende bekendtgørelser, herunder læreplanerne. Denne Vejledning/Råd og vink indeholder forklarende kommentarer til nogle af disse bestemmelser, men indfører ikke nye bindende krav. Desuden gives eksempler på god praksis samt anbefalinger og inspiration, og den udgør dermed et af ministeriets bidrag til faglig og pædagogisk fornyelse. Citater fra læreplanen er anført i kursiv.

Indholdsfortegnelse

1. Identitet og formål.....	2
1.1. Identitet	2
1.2. Formål	2
2. Faglige mål og fagligt indhold	2
2.1. Faglige mål.....	3
2.2. Fagligt indhold	8
Fællesfaglige emner	8
2.2.1 Historie.....	10
2.2.2 Religion.....	12
2.2.3 Samfundsfag.....	13
3. Tilrettelæggelse.....	15
3.1. Didaktiske principper	15
3.2. Arbejdsformer	18
4. Evaluering	21
4.1. Løbende evaluering.....	21
4.2. Prøveform.....	22
4.3. Bedømmelseskriterier	24

1. Identitet og formål

1.1. Identitet

Faggruppen består af fagene historie, religion og samfundsfag. Faggruppen giver grundlæggende indsigt i samspillet mellem den historiske, samfundsmæssige og kulturelle udvikling lokalt, nationalt og internationalt, både hvad angår tilværelsestolkning, de grundlæggende livsvilkår samt individers udfoldelses- og handlemuligheder.

1.2. Formål

Undervisningen skal udvikle kursisternes selv- og omverdensforståelse og derigennem bidrage til at skabe et fagligt fundament for selvstændig stillingtagen og aktiv deltagelse i et moderne, flerkulturelt og demokratisk samfund.

Kursisterne skal opnå viden om og forståelse af væsentlige elementer i den historiske udvikling, det moderne samfunds kompleksitet og dynamik, forskellige religioner, kulturelle værdier og livsanskuelser.

Den sammenhængende indsigt og helhedsforståelse, som kursisterne opnår i arbejdet med fællesfaglige problemstillinger og ved anvendelsen af begreber, teorier og metoder fra fagene i faggruppen, giver forståelse af sammenhængen mellem fagene i faggruppen og bidrager til at styrke kursisternes studiekompetence.

Kultur- og samfundsfagsgruppen (historie, religion, samfundsfag) er karakteriseret ved, at der arbejdes med konkrete og virkelighedsnære fællesfaglige problemstillinger, som belyses i undervisningen i de tre fag. I undervisningen stifter kursisterne bekendtskab med de enkelte fags grundlæggende viden, begreber og metoder.

Der er således tale om tre fag i et samarbejde, og det er vigtigt at understrege, at de faglige mål fokuserer på, at kursisterne i undervisningen skal lære, hvad de forskellige fag kan bidrage med, og på hvilke måder de supplerer og adskiller sig fra hinanden.

2. Faglige mål og fagligt indhold

De faglige mål er de overordnede retningslinjer for og krav til undervisningen. De er samtidig bedømmelseskriterierne til eksamen, hvorfor målene er styrende i forhold til undervisningens indhold. Det betyder, at der kan være faglige mål som nødvendiggør et indhold, der ikke specifikt er formuleret i kernestoffet.

Målene afspejler en progression, således at kursisterne skal blive i stand til at redegøre, analysere og perspektivere. Hvert mål udgør ikke nødvendigvis ét taksonomisk niveau; der kan godt være flere taksonomiske niveauer inden for samme mål.

Hf har en selvstændig *anvendelsesorienteret* profil jf. hf-bekendtgørelsen § 37 stk. 2. I kultur- og samfundsfagsgruppen betyder det, at kursisterne skal opleve, at de kan anvende den faglige viden til at forstå og reflektere over autentiske og konkrete problemstillinger. Kursisterne skal kunne anvende fagernes metoder til at gennemføre empiriske undersøgelser af deres omverden fx i lokalområdet.

Kursisterne lever i en kompleks verden, hvor identitetsdannelse og tilhørsforhold ikke er givne størrelser. Det er derfor en gennemgående tråd i de faglige mål, at den faglige viden skal kunne anvendes

des til at udvikle kursisternes identitet, omverdensforståelse og selvstændige stillingtagen med henblik på at de kan blive aktive, demokratiske samfundsborgere.

2.1. Faglige mål

Indhold

– *anvende og kombinere viden og metoder fra faggruppen til at opnå indsigt i historiske, samfundsmæssige og kulturelle sammenhænge med forståelse af det enkelte fags særpræg*

Det er et uomgængeligt krav, at kursisterne skal tilegne sig en samlet viden inden for de tre fag. Viden er imidlertid ikke et mål i sig selv – det er først, når viden bruges og kan anvendes, at den får værdi.

Kursisterne skal blive i stand til at bruge og kombinere viden fra de tre fag til at opnå indsigt i komplekse problemstillinger af både historisk, kulturel og samfundsmæssig art. Derved bidrager undervisningen til at udvikle kursisternes omverdensforståelse og i kombination med de metodiske mål opøves selvstændig stillingtagen baseret på viden, indsigt og kritisk analytisk tilgang.

Eksempel 1

Tema: Indvandrerdebatten – assimilation, integration eller segregation?

Fællesfaglig problemformulering: Hvorfor er det tilsyneladende så svært med en vellykket integration i Danmark?

De tre fag bidrager til besvarelsen af denne fællesfaglige problemformulering ved fx at arbejde med følgende underspørgsmål/problemstillinger:

- Hvordan har integrationen og kulturmødet udviklet sig i Danmark?
- Hvilke årsager er der til denne udvikling?
- Hvilke forskellige muligheder er der for en fremtidig integration?

I forløbet indgår følgende overvejelser:

- a. Hvilke vinkler på problemstillingen kan de tre fag belyse?
- b. Hvilket samlet billede af problemstillingen kan de tre fag i fællesskab tegne?
- c. Hvilke ligheder og forskelle er der i fagenes tilgang til temaet? Hvorledes perspektiverer de tre fag hinanden?

Eksempel 2

Tema: Kina – trussel eller mulighed?

Fællesfaglig problemformulering: Hvorfor ser det 21. århundrede ud til at blive Kinas?

De tre fag bidrager til besvarelsen af denne fællesfaglige problemformulering ved fx at arbejde med følgende underspørgsmål/problemstillinger:

- Hvordan har Kina udviklet sig økonomisk, politisk og socialt fra det sidste kejserdynasti til nu?
- Hvilken betydning har fortidens religiøse og kulturelle strømninger for forståelsen af det moderne Kina og nutidens kinesere?
- Er Kina en økonomisk og politisk trussel eller mulighed for Danmark og den vestlige verden?

– *redegøre for forskellige livsanskuelser, religioner og politiske grundholdninger og deres betydning i en historisk og aktuel sammenhæng*

Kursisterne lever i et demokratisk, flerkulturelt samfund med forskellige livsholdninger, og samtidig præsenteres de dagligt for anderledes måder at anskue tilværelsen på – religiøst, politisk, materielt.

Kursisterne skal kunne redegøre for forskellige livsopfattelser, og hvorledes religiøse og politiske grundholdninger har medvirket til at definere livsholdninger i historisk tid og i nutiden.

Hvis kursisterne eksempelvis arbejder med ”*det gode samfund*”, skal de kunne præsentere opfattelser af, hvordan man til forskellige tider har opfattet ”*det gode samfund*”, samt hvilke grundholdninger der ligger bag disse opfattelser. Derved udvikler de forståelse af betydningen af sammenhængen mellem samfundsudvikling og livsanskuelser, religion og politiske grundholdninger.

– *reflektere over mennesket som historieskabt og historieskabende*

Historisk bevidsthed handler om at erkende, at ethvert menneske er historieskabt, og at ethvert menneske er med til at skabe sin egen og samfundets fremtid. Alle tre fag – ikke blot historie – er med til at udvikle kursisters historiske bevidsthed, idet det centrale i historisk bevidsthed er, at vi som mennesker hele tiden fortolker fortiden for at forstå den nutid, vi lever i, og at vi i denne proces udvikler forventninger til fremtiden. Når vi fx diskuterer, om folkekirken fortsat skal være en statskirke, involverer det en fortolkning af reformationen og de religiøse ritualer og dogmer, den bragte med sig, samt en analyse af forholdet mellem stat og kirke i et tidsperspektiv. På den måde bidrager alle tre fag til at udvikle kursisters historiske bevidsthed.

Ved at udvikle bevidstheden om fortid-nutid-fremtid-processen hos kursisterne udvikles deres selv- og omverdensforståelse, men også deres personlige evne til at forholde sig aktivt til nutiden for at påvirke fremtiden på såvel det personlige som det samfundsmæssige plan.

Det er centralt, at kursisterne bliver bevidste om, at enhver historisk og nutidig udviklingsproces er resultatet af valg, og ikke af en udefinerbar udviklingskraft, der styrer uafhængigt af vore ønsker og valg. Enhver tid har sin ”ikke-virkeliggjorte fremtid”, det vil sige alle de valg, der ikke er blevet taget, overfor de valg, der blev taget, og som vi i dag kender resultatet af.

Eksempel: Mennesket som historieskabende og historieskabt

Terrorangrebet 11. september 2001 og reaktionerne herpå, kulminerende med krigene i Irak og Afghanistan, er eksempler på, at mennesker skaber historie. Hvilken betydning får det, når præsident George W. Bush bruger ordet ”korstog” få dage efter angrebet på World Trade Center? Samtidig er næste generation påvirket af disse historiske begivenheder. Hvilken historie skaber vi? Hvordan skal vi som enkeltindivider forholde os til vores egen kulturs udvikling? Kan vi påvirke den, og hvordan er vi selv påvirket?

– *diskutere egne og andres kulturelle værdier i forhold til nutidige og fortidige værdier*

Kursisterne lever i en tid med hurtigt skiftende identiteter og værdier, og det kan ofte være vanskeligt at orientere sig i et flerkulturelt samfund og en globaliseret verden.

Kursisterne skal have viden både om egne og andres kulturelle og historiske værdier. Det er forudsætningen for, at de kan forholde sig nuanceret, reflekteret og kritisk til værdier og værdigrundlag. Det være sig egne værdier, danske værdier eller andre samfunds og kulturers værdier.

Kursisterne lærer om forandringer i etisk, religiøs og politisk ståsted og disse forandringers sammenhæng med overordnede samfundsændringer.

– *anvende viden om centrale epoker til at opnå forståelse af sammenhænge af kulturel og samfundsmæssig art i Danmarkshistorien*

Nationalstaten er til diskussion i disse år, og det er ligeledes Danmarks internationale placering i verden. Derfor er det nødvendigt, at kursisterne får indgående viden om og indsigt i sammenhænge i Danmarks historie, så de bliver i stand til at forholde sig aktivt til den aktuelle udvikling. Danmark og de nationale værdier udfordres dagligt af internationaliseringen og globaliseringen – trussel eller udfordring?

Der foretages nedslag i centrale epoker i forhold til de fællesfaglige emner.

– *sætte religionerne og deres virkningshistorie i relation til udvalgte aspekter af europæisk kultur og tænkning*

Undervisningen skal tydeliggøre, hvorledes de religioner, man beskæftiger sig med i undervisningen, har spillet og spiller en rolle i europæisk kultur. Fx kan det diskuteres, hvorvidt der er en sammenhæng mellem de østlige religioner og new age i Vesten? Er der en forbindelse mellem det jødisk/kristne natursyn og industrialiseringen samt den teknologiske udvikling? Kursisterne kan arbejde med den evt. relation mellem det jødisk/kristne menneskesyn og det moderne menneskerettighedsbegreb. Kan velfærdsstaten tænkes uafhængig af det kristne næstekærlighedsbegreb? Eller et sidste eksempel på virkningshistorie: Hvilken rolle spiller Luthers syn på forholdet mellem religion og stat for den vestlige verdens opfattelse – og hvilke konsekvenser det har for mødet med islam?

– *undersøge sammenhænge mellem relevante baggrundsvariable og sociale og kulturelle mønstre*

Området vedrører normalt de velkendte baggrundsvariable (indkomst, køn, alder, uddannelsesniveau osv.) og levevilkår, og målet er, at kursisten ved undersøgelse af et enkelt materiale kan identificere sammenhænge og se eventuelle mønstre. Materialet vil normalt være talmateriale i form af enkle tabeller eller diagrammer, men også tekster vil kunne indgå som det konkrete materiale. Eksemplerne vil normalt komme fra sociologien (fx kriminalitet, værdier, trosforhold, social arv, misbrug), men også eksempler fra den politiske sociologi (fx vælgeradfærd) vil være oplagte at inddrage.

De kulturelle mønstre beskriver værdier, normer og symboler i forskellige grupperinger. Begreber som subkultur, etnicitet/nationalitet og mono-/multikulturelt samfund vil være relevante, ligesom kultur og integration (pluralistisk integration, assimilation og segregation) bør indgå. Det kan desuden være relevant at sammenstille forskellige kulturer (kulturmøde og kulturkonflikt).

Metode

– *indsamle, analysere og kritisk anvende forskelligartede materialetyper, herunder tekster, statistik og billedmateriale*

I kultur- og samfundsfaggruppen skal kursisterne trænes i at arbejde med et meget bredt udvalg af materialetyper. Der anvendes statistisk materiale, historiske kilder, kanoniske religiøse tekster, ritualbeskrivelser, erfaringsbaserede tekster, teoretiserende og argumenterende tekster, avisartikler,

cases, materiale fra internettet, spørgeskemaundersøgelser, interviews, videnskabelige artikler, film, billeder og etnografika m.m. Endvidere oversigter, baggrundsstof, lærebogsmateriale og lignende.

For de fleste materialetyper giver det god mening indledningsvis at anvende en simpel kommunikationsmodel, hvor kursisterne forholder sig til genre, budskab samt en afsenders interesser i forhold til en given adressat - tendens. Disse elementer er afgørende for, at kursisterne kritisk kan anvende et forskelligartet materiale. Hvilke konklusioner kan der drages af en given tabel? Hvad er tekster fra en islamkritisk hjemmeside dybest set kilde til? Hvilke forskelle er der mellem politikeres dagbogsnotater/biografier – og offentlige udtalelser/officielle erklæringer?

Ud over overvejelser omkring disse generelle forhold er det åbenlyst, at forskellige materialetyper – fx en tabel, en religiøs lignelse, en politisk tale - forudsætter forskellige analytiske greb. Historie, religion og samfundsfag har endvidere forskellige traditioner for prioriteringen af analyse af primærtetekster i forhold til inddragelse af oversigts- og baggrundsstof, ligesom de tre fag har en indforstået analytisk praksis – som i et vist omfang divergerer.

I kultur- og samfundsfaggruppen skal kursisterne endvidere trænes i selv at indsamle relevant materiale. Specielt i forbindelse med den mundtlige prøve er denne kompetence relevant. Undervisning i informationssøgning, herunder søgestrategier, søgemaskiner, relevante hjemmesider, muligheder og begrænsninger ved søgning på internettet og biblioteket, må derfor i et vist omfang indgå i faggruppen.

– *skelne mellem beskrivelse og vurdering og kunne identificere de værdier der ligger til grund for egne og andres udsagn*

I kultur- og samfundsfaggruppen er det en helt basal kompetence at kunne skelne mellem udsagns deskriptive og normative niveau. I hvilket omfang fremstilles et sagsforhold objektivt – og hvornår udtrykker afsenderen en subjektiv vurdering? Beskrivelser bygger på faktuelle forhold og kan derfor afprøves empirisk. Vurderinger hviler på en argumentation, som kan gøres til genstand for en kritisk vurdering. Lige fra tolkninger af tabeller til beskrivelse af fremmede kulturers levevis og værdier til synspunkter omkring indvandring og integration er det altafgørende, at kursisterne både i det materiale, der arbejdes med, og i diskussioner i klassen kan identificere et beskrivende niveau i forhold til et normativt niveau og eventuelle glidninger imellem disse to planer.

Gennem undervisningen i kultur- og samfundsfaggruppen skal kursisterne endvidere lære at identificere de værdier, der ligger til grund for egne og andres udsagn. Udvalgte værdisystemer og ideologier, fx religiøse, moralske, politiske, økonomiske, skal kunne anvendes af kursisterne, således at de kan se konkrete udsagn som udtryk for de pågældende værdier. Værdisystemer kan fx være demokrati versus teokrati, sekulære versus religiøse værdier, liberale versus socialistiske værdier, markedsøkonomiske versus planøkonomiske, pligtetiske versus konsekvensetiske, verdensbekræftende versus verdensfornægtende.

– *gennemføre en empirisk undersøgelse*

En empirisk undersøgelse skal her forstås i bred forstand: Meningen er, at kursisterne i undervisningen på forskellig vis konfronteres med ”rå” empiri fx i form af interviews, spørgeskemaundersøgelser, overværelse af ritualer, besøg i bygninger og institutioner samt sættes i stand til at anvende dette empiriske materiale. Den empiriske undersøgelse kan foregå i lokalområdet – eller indgå som

element i en ekskursion. Undersøgelsen kan med fordel være flerfaglig, men kan også være enkeltfaglig.

I overensstemmelse med hf-uddannelsens anvendelsesorienterede profil trænes kursisterne i at indsamle, analysere, bearbejde og konkludere på det empiriske materiale. Fx kunne der i et fællesfagligt forløb om værdier i det traditionelle, det moderne og det senmoderne samfund indgå, at kursisterne opsøger forskellige institutioner i den nærmeste storby, der eksemplificerer og konkretiserer de forskellige værdier, som de tre samfundstyper repræsenterer: den gotiske kirke og dens indretning illustrerer det traditionelle samfund, rådhuset og banegården det moderne samfund, fitnesscentret og den alternative helbreder det senmoderne. On-location analyse af arkitektur og stilhistorie, inventar og billeder, interviews med repræsentanter for politiske partier og alternative helbredere, spørgeskemaundersøgelser af brugere af fitnesscentret repræsenterer en historiefaglig, religionsfaglig og en samfundsfaglig vinkel på emnet. Et eksempel kunne være en undersøgelse af sammenhæng mellem livsform, holdning til arbejdet og politiske partier gennem de sidste 50 år. I undersøgelsen indgår interviews med ældre, midaldrende og unge fra forskellige socialklasser. Et andet eksempel kunne være at undersøge unge i forskellige samfundslag med særlig henblik på deres syn på religion og moralske værdier.

For at kunne gennemføre en sådan empirisk undersøgelse på et fagligt grundlag er det nødvendigt med et grundigt forarbejde, hvor kursisterne trænes i afgrænsning af problemstilling, får kendskab til forskellige empiriske arbejdsmetoder, deres muligheder og begrænsninger samt er i besiddelse af etiske grundregler for indsamling og videregivelse af data.

Den empiriske undersøgelse giver mulighed for, at kursisterne kan sammenligne den store og den lille historie, kan afprøve forholdet mellem teori og praksis – og ikke mindst kan opleve lærebøgerens teoretiske scenarier som levende mennesker i en konkret social og historisk kontekst.

– *formidle faglige sammenhænge både mundtligt og skriftligt ved anvendelse af faglig terminologi*

Med henblik på bl.a. eksamen skal kursisterne opøves i de særlige krav til skriftlig og mundtlig formidling, som synopsen stiller. I undervisningen trænes retoriske kompetencer, så kursisterne er i besiddelse af basal viden omkring strukturering og formidling af et stof, såvel mundtligt som skriftligt. I undervisningen stilles klare og tydelige krav – ikke blot til indholdssiden – men også til det formmæssige. En god mundtlig eller skriftlig fremstilling har en indledning, hvor den problemformulering der behandles, gøres klar for tilhøreren eller læseren, og hvor strukturen i oplægget fremlægges – og en afslutning, hvori der konkluderes, og trådene trækkes op.

Historieopgaven i 1. hf skal indtænkes i arbejdet med den skriftlige formidling. Se nærmere under punkt 3.2. Arbejdsformer.

For mange kursister er der et stort gab mellem privatsprog og fagligt sprog. For at sikre tilegnelsen af det faglige sprog er det vigtigt, at der eksplicit stilles krav om, at kursisterne anvender de relevante faglige termer. Konkrete øvelser kan tages i brug til specifikt at træne kursisternes implementering af faglige begreber i deres ordforråd: Begrebskort (centrale begreber skrevet ned på hvert sit kort) kan i grupper danne udgangspunkt for en kort repetition af termernes betydning, herefter struktureres kortene på en planche ud fra, hvorledes kursisterne mener, de forholder sig til hinanden (historisk, ideologisk etc.). Kursisterne kan på skift holde minioplæg, hvori bestemte begreber skal

indgå, og man kan afholde konkurrencer, hvor begreb og forklaring skal forbindes etc. Se i øvrigt flere konkrete eksempler i rapporten om Negativ social arv om KS på [www.uvm.dk: http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Gym/PDF10/Negativ%20social%20arv/Hf/100112_hf_kultur_og_samfundsfaggruppen.ashx](http://www.uvm.dk/~media/Files/Udd/Gym/PDF10/Negativ%20social%20arv/Hf/100112_hf_kultur_og_samfundsfaggruppen.ashx)

– *argumentere for et synspunkt på et fagligt grundlag og kunne diskutere og vurdere konsekvensen af synspunktet*

Kultur- og samfundsfaggruppen skal bidrage til at kursisterne bliver kompetente deltagere i debatten i og om det senmoderne samfund. Dette sikres bl.a. ved, at kursisterne lærer at forholde sig nuanceret til et synspunkt med viden om, hvad der taler for, og hvad der taler imod. Afgørende er, at diskussionen er fagligt kvalificeret. Herved forstås at kursisterne kan anvende deres viden til at dokumentere påstande og relatere synspunkter og værdier til relevante teorier eller værdianskuelser. At forholde sig konsekvent til et synspunkt indebærer endvidere, at man kan vurdere, hvilke følger en opfattelse på kort og lang sigt kan have.

Iscenesættelse af ”pro et contra scenarier” opøver kursisternes argumentatoriske færdigheder.

2.2. Fagligt indhold

Undervisningen tager udgangspunkt i fællesfaglige problemstillinger. Den omfatter såvel fagenes kernestof som supplerende stof, der perspektiverer og uddyber kernestoffet.

Der arbejdes med fællesfaglige emner inden for eller på tværs af følgende områder:

- *globalisering og kulturmødet*
- *områdestudium*
- *identitetsdannelse i traditionelle, moderne og senmoderne samfund*
- *religiøse og politiske brud i dansk eller europæisk perspektiv*
- *det gode samfund.*

Andre områder kan inddrages til perspektivering af de fællesfaglige emner.

Fællesfaglige emner

Undervisningen i kultur- og samfundsfaggruppen indeholder mindst 4 fællesfaglige forløb, som tilsammen skal dække alle de faglige mål, de fællesfaglige emner og kernestof i de tre fag. Et fællesfagligt forløb kan indeholde et eller flere fællesfaglige emner eller kan gå på tværs af de fællesfaglige emner. Et forløb vil typisk dække flere faglige mål. Andre emner kan inddrages til perspektivering af de fællesfaglige emner. Et forløb som ”USA – det gode samfund?” dækker de to fællesfaglige emner ”områdestudium” og ”det gode samfund” og en række faglige mål.

Skemaet nedenfor viser, hvordan fællesfaglige forløb kan dække faglige mål. I eksemplet står dog ikke, præcist hvordan alle fællesfaglige emner og kernestof i de tre fag er dækket.

	Historie	Religion	Samfundsfag	Fokus	Faglige mål og metode
Fra vikingetid til renaissance	Overgangen fra nordisk religion til kristendom Konge, kirke og adelsmagt Grevens Fejde Reformationen Merkantilisme Fra valgkonge til arvekonge Enevælde	Religionsfænomenologi Nordisk religion Kristendom - katolicisme - protestantisme	Samfundstyper; - det traditionelle samfund - det moderne samfund - det senmoderne samfund	Forholdet mellem stat, religion og individ.	Anvende og kombinere viden og metoder Redegøre for forskellige religioner i en historisk og aktuel sammenhæng Reflektere over mennesket som historieskabt og historieskabende Anvende viden om centrale epoker i Danmarkshistorien Kritisk anvende forskellige materialetyper Argumentere for et synspunkt
Det osmanniske imperium og den moderne tyrkiske stat	Et samfund imellem modernitet og religion Arven fra Osmannerriget Globalisering og kulturmøder Myter og realitet i historien	Islam – generel intro. Islam og demokrati Tyrkiet og sekularisering	Hvad er politik? Demokrati og menneskerettigheder Tyrkiet og EU	Europa, islam og demokrati	Reflektere over mennesket som historieskabt og historieskabende Sætte religionerne og deres virkningshistorie i relation til europæisk kultur Formidle faglige sammenhænge
Tysk identitet og selvforståelse	Hovedlinier i Europas og Tysklands historie fra kejsertid til i dag Ideologierne kamp Weimarrepublikken Nazismen Det delte Tyskland Murens fald	Jødedom – generel intro. Holocaust Antisemitisme Nazisme som religion?	Identitetsdannelse og socialisation. Subkulturer Nynazisme	Den tyske identitet og selvforståelse.	Anvende og kombinere viden Livsanskuelser, holdninger Historieskabt og skabende Kulturelle værdier Centrale epoker i europæisk historie Sociale og kulturelle mønstre Indsamle og anvende kritisk Empirisk undersøgelse Argumentere, diskutere
USA – det gode samfund?	USA's historie fra 1947-2008 Borgerrettigheder, Menneskesyn, Samfundssyn, Den amerikanske Drøm, Velfærdsstaten	Amerikanske værdier, inklusiv kristendom Sekularisering Abort Fundamentalisme Civil religion	Velfærdsmodeller og ideologier Fattigdom i USA Økonomiske sammenhænge Den amerikanske drøm	Værdier i USA	Viden og metoder Politiske grundholdninger Historieskabt og skabende Nutidige og fortidige værdier Undersøge sammenhænge mellem relevante baggrundsvariable og sociale og kulturelle mønstre Formidle faglige sammenhænge metodisk og kritisk

– globalisering og kulturmødet

Her arbejdes med problemstillinger, der udspringer af globalisering inden for politik, økonomi, menneskerettigheder, kultur og religion. Eksempelvis kan man undersøge, hvordan international politik og økonomi præger den nationale dagsorden inden for samme områder.

Ligeledes kan man undersøge, hvilke kulturelle strategier etniske og religiøse minoriteter og majoriteter anvender. Her kan bl.a. nævnes inkluderende eller ekskluderende strategier, integration, assimilation, segregering og creolisering. Det sidstnævnte begreb betegner det forhold, at det enkelte individ eller en hel befolkningsgruppe blander elementer fra forskellige kulturer til et nyt kulturelt udtryk.

– områdestudium

Områdestudium eller *area studies* betegner, at man vælger et geografisk område ud og belyser det fra forskellige forskningstraditioner og med forskellige metoder. Man kan vælge et bestemt land eller en region som fx Mellemøsten og anlægge historiske, kulturelle, politiske og økonomiske synsvinkler på området. Også et lokalområde kan behandles på den måde.

– *identitetsdannelse i traditionelle, moderne og senmoderne samfund*

Området belyser, hvordan menneskesyn, herunder menneskelig adfærd og tænkning, hænger afgørende sammen med den samfundstype, mennesket lever i. Et formål med emnet kan da være at belyse foranderligheden i menneskeopfattelse og menneskets selvforståelse med henblik på at afdække hvilke ideologiske og sociale faktorer, der betinger ændringerne. I traditionssamfundet får mennesket sin identitet udefra, fra miljøet, idet det absolutte i tilværelsen er defineret på forhånd. I det moderne samfund er meningen ikke givet på forhånd, jf. religionskritikken, og det enkelte menneske bygger selv sin identitet op og tager ansvaret for den. I det senmoderne samfund er identitet en foranderlig størrelse, som iscenesættes af det enkelte individ. Identiteten hænger sammen med den livsstil man vælger, og religion kan være en del af denne iscenesatte identitet.

– *religiøse og politiske brud i dansk og europæisk perspektiv*

Målet med området er, at kursisterne får viden om det komplekse samspil mellem samfundsmæssige, kulturelle og religiøse faktorer bag historiske forandringer som fx overgangen fra vikingetid til middelalder eller fra enevælde til demokrati. Andre vinkler kunne være, at man undersøger overgangen fra katolicisme til protestantisme eller sammenhængen mellem de reformatoriske bevægelser og den begyndende kapitalisme.

Man kan med andre ord arbejde udelukkende med religiøse brud eller udelukkende med politiske brud eller med sammenhængen mellem dem.

– *det gode samfund*

Her arbejdes med forskellige samfundsopfattelser og begrundelserne for disse, herunder hvilke interesser de forskellige forestillinger om det gode samfund tilgodeser. Af styreformer til behandling kan nævnes demokrati, diktatur, teokrati, enevælde. Her vil det være relevant at modstille forskellige samfundstyper. Endvidere kan det være væsentligt at undersøge forholdet mellem verdenssamfundet og de nationale samfund, specielt hvis der kan påvises divergerende hensyn, der skal tilgodeses.

Et andet emne kunne være hvilke utopier forskellige ideologier og religioner opstiller. Er det gode samfund materielt eller ideologisk funderet? Et tredje emne kunne være overvejelser om det retfærdige samfund, herunder hvilken styreform der regnes for retfærdig.

Kernestoffet:

Læreplanen for KS har alene fællesfaglige mål, men kernestof for hvert af fagene. Fagernes kernestof skal anvendes til at opfylde de fællesfaglige mål og bidrage til at belyse forløbenes fællesfaglige problemstillinger.

Kernestoffet i det enkelte fag skal således ikke gennemgås isoleret fra de fællesfaglige emner.

2.2.1 Historie

– *dansk historie og identitet*

Kursisterne bør stifte bekendtskab med centrale perioder og udviklingslinjer i danmarkshistorien. Det vil sige perioder som vikingetiden, middelalder, renæssance, reformation, landboreformer og

1800-tallets nationalisme, identitet og demokrati, industrialisering og klassesamfund, velfærdsstaten og Danmarks internationale placering i det 21. århundrede.

Man kan vælge at arbejde med emnerne i et længere tidsperspektiv – som en lang linje. I et sådant forløb bør man tage udgangspunkt i et overordnet tema. Et sådant tema kan fx sætte fokus på centralmagtens udvikling, forholdet mellem menneske og natur, nation/nationalstat og identitet, familieliv i Danmark fra vikingetiden til i dag, med nedslag i de centrale perioder.

Man kan også vælge at arbejde indgående med centrale temaer, hvilket oftest vil være i sammenhæng med de fællesfaglige emner (fx Danmark – det gode samfund – fra velfærdsstatens fødsel til i dag).

– *hovedlinjerne europæisk historie fra antikken til i dag*

Kursisterne bør have viden om centrale udviklingslinjer i Europas historie – som antikken, middelalder, enevælde, revolutioner, nationalisme, demokrati, menneskerettigheder. Det er vigtigt, at sætte fokus på hvilke nedslagspunkter, der skal indgå i forløbet, ellers opnås der ikke overblik og sammenhæng.

Ikke overraskende er der meget fællesstof mellem dansk og europæisk historie, og det vil derfor være oplagt at integrere disse dele af kernestoffet og ikke mindst at inddrage det i samarbejdet med de to andre fag i de fællesfaglige forløb.

– *natur, teknologi og produktion i historisk og nutidigt perspektiv*

Et væsentligt fokuspunkt i historiefaget er forholdet mellem menneske og natur. Hvorledes mennesket gennem tiderne har brugt naturen, udviklet metoder til optimal udnyttelse af naturgrundlaget for at sikre menneskets overlevelse og frigørelse fra naturens kræfter.

Fx klima og miljødebatten som eksempel på menneskets brug og misbrug af naturen, og ikke mindst hvilken betydning menneskets udnyttelse af naturen har haft for vores selvopfattelse og for naturen. Herunder historiske og nutidige politiske tiltag og deres betydning for naturen og menneskene.

– *styreformers i historisk og nutidigt perspektiv*

Et andet væsentligt fokuspunkt for historiefaget er forholdet mellem menneske og samfund. Selve fagets kerne er, hvorledes menneskene i samspil og modspil har opbygget fællesskaber og samfund. Kursisterne bør stifte bekendtskab med forskellige måder at styre samfund på, forholdet mellem stat og individ i de forskellige styreformers samt forholdet mellem ideologi og styreform. Kursisterne bør opnå kendskab til demokrati, totalitære styreformers, teokrati.

– *ideologiernes kamp i det 20. århundrede*

Det 20. århundrede er ideologiernes århundrede på godt og ondt. Startende med den russiske revolution og afsluttende med Murens fald i 1989. Indimellem er der verdenskrige, totalitære regimer, den kolde krig og i kølvandet på dette Holocaust og folkedrab. Men også kampen om og jagten på menneskerettigheder er relevant i denne sammenhæng, herunder det internationale samarbejde, hvis mål

har været at sikre et mere stabilt 21. århundrede.

– *forholdet mellem den vestlige kulturkreds og den øvrige verden*

Kulturmøder fra vikingerne og korstogene over opdagelserne, kolonisering og imperialisme til globalisering er her oplagte emner. Den øvrige verden indeholder ikke at forglemme udblik til fx Kina, som spiller en større og større rolle i den globale verdensorden.

2.2.2 Religion

– *kristendom, navnlig med henblik på dens europæiske og danske fremtrædelsesformer. I arbejdet indgår såvel nutidige som bibelske tekster.*

Kristendom er obligatorisk. Hovedvægten lægges på nutiden, men det er et krav, at der også indgår bibelske tekster. Det vil ofte være naturligt, at der både læses tekster fra GT og NT, men det er ikke et krav. Det kan anbefales, at der anlægges en omvendt kronologi, så der reflekteres over, hvilke bibeltekster der skal behandles i relation til de nutidige emner, undervisningen tager afsæt i. Bemærk at det ikke er konkretiseret hvor mange, endsige hvilke, bibelske tekster der skal læses! Dette må besluttes i nøje sammenhæng med de fællesfaglige problemstillinger, der arbejdes med.

Det er vigtigt at fastholde kristendommens ikke-europæiske udspring, men alligevel stilles der krav om, at det især er kristendommens ”*europæiske og danske fremtrædelsesformer*”, der arbejdes med. Dette skyldes, at kristendommen historisk har været den dominerende europæiske, og dermed danske, religion, og at læreplanen generelt anlægges den synsvinkel, at fokus i højere grad er på Europa og Danmark end på den øvrige verden. Kristendommens virkningshistorie er således i centrum set i forhold til den formative periode, der typisk vil komme til at fylde mindre i KS-sammenhæng. Hvis et ”*områdestudium*” drejer sig om fx USA eller Latinamerika er det klart, at kristendommens fremtrædelsesformer i den pågældende region undersøges.

– *islam, herunder såvel nutidige tekster som tekster fra Koranen, med inddragelse af en europæisk og dansk kontekst*

Også islam er et obligatorisk område. Igen er hovedvægten lagt på nutiden, men der fordres kendskab til tekster fra Koranen, om end omfanget ikke er specificeret. Det kan anbefales, at der inddrages tekster fra hadith (traditionen), da disse ofte vil være mere instruktive og lettere at læse end tekster fra selve Koranen.

For at understrege den nutidsorienterede profil er det et krav, at der inddrages tekster fra en europæisk og dansk sammenhæng. Fx kan det undersøges, hvordan forskellige retninger inden for islam stiller sig til forholdet mellem religion og politik, synet på menneskerettighederne, demokratiopfattelsen etc.

– *udvalgte sider af yderligere én religion og religionernes centrale fænomener*

Der er krav om, at kursisterne skal stifte bekendtskab med ”*udvalgte sider af yderligere én religion*”. Denne religion udvælges efter holdets og lærerens eget valg, med behørig hensyntagen til det samspil mellem fagene, der gennemsyrrer hele forløbet i kultur-samfundsfaggruppen.

Ofte vil det være naturligt at læse tekster fra en given religions oprindelse, men der er ikke i læreplanen noget krav om dette for så vidt angår den 3. religion. Det skyldes ikke mindst fagsamarbejdet: Det skal være muligt alene at læse de sider og aspekter af en religion, som i den givne sam-

menhæng påkalder sig mest interesse. Drejer det sig fx om en beskæftigelse med kastevæsenet i Indien, er det således især de aspekter ved hinduismen, der har været med til at forme og legitimere kasterne, som man eksempelvis vil vælge primært at arbejde med.

”*Religionernes centrale fænomener*” bør ikke gennemgås isoleret fra, men integreret i, arbejdet med de enkelte religioner. Det er vigtigt at få opbygget en vis terminologi for at sikre kursisterne et sprog, der kan kvalificere beskæftigelsen med religionerne. Eksempler på centrale fænomener er myte, ritual, kult, offer, etik, lære, den religiøse erfaring og religionernes organisering.

– *etiske eller filosofiske problemstillinger*

”*Etiske eller filosofiske problemstillinger*” må ses i nøje sammenhæng med de fællesfaglige problemstillinger på det enkelte hold. Der må her tages hensyn ikke blot til fagsamarbejdet, men også til den evt. toning, der gælder for det konkrete kultur-samfundsfagforløb.

Det vil således på en sundhedslinje være andre problemer, der er i fokus, end på fx en pædagoglinje osv. Etiske og filosofiske problemer kan ses som en del af arbejdet med den enkelte religion, både i med- og modspil, såvel som underlagt en mere selvstændig behandling.

– *religioners samfundsmæssige, politiske og kulturelle betydning i fortid og nutid*

Det er naturligt, i en faggruppe med historie og samfundsfag, at der sættes særlig fokus på ”*religioners samfundsmæssige, politiske og kulturelle betydning i fortid og nutid*”.

Sociologiske vinkler kan anlægges, samtidig med at den hermeneutiske side af religionsfaget ikke forsømmes.

2.2.3 Samfundsfag

– *politiske ideologier*

omfatter de klassiske ideologier, liberalisme, socialliberalisme, konservatisme og socialisme, herunder deres betydning for de politiske partiers indbyrdes placering i aktuel politik, og hvordan de optræder i den aktuelle samfundsdebat. Kursisterne skal kende grundtrækkene i den enkelte ideologi omkring menneskeopfattelse, frihed, lighed, fællesskab, staten og utopi. Ideologierne bør også læses med et komparativt sigte, således at ligheder og forskelle er kendte. Også moderne ideologier kan indgå, fx mere totalitære ideologier, grønne ideologier eller kommunitarisme.

Ideologierne kan med fordel indgå i emnet ”*det gode samfund*”.

– *demokrati, deltagelsesmuligheder, politiske beslutninger og menneskerettigheder*

Demokrati og menneskerettigheder vil omfatte demokratibegrebet, herunder især hvordan det kommer til udtryk i Danmark, men demokratiets udformning i andre lande kan også inddrages. Magtens tredeling, indirekte (repræsentativt) demokrati, parlamentarisme og direkte demokrati bør kendes, men også demokrati på forskellige niveauer (nærdemokrati, brugerdemokrati). Også de mest grundlæggende menneskerettigheder som en forudsætning for demokrati vil være en del af området. Igen vil det være naturligt her at inddrage de politiske ideologier. Udgangspunktet er danske forhold, men kursisterne bør vide, at der findes et FN-charter om menneskerettigheder, og at de desuden er indskrevet i Lissabon-traktaten. I konkrete forløb kan menneskerettigheder og demokrati ses i en historisk kontekst og i forhold til visse religioner.

Deltagelsesmuligheder og politiske beslutninger dækker centrale aktører og deres placering i det politiske system. Politiske partier, Folketing, folketingsudvalg og regering bør indgå, mens inddragelsen af yderligere centrale aktører (fx interesseorganisationer, græsrodsbevægelser og medier) vil afhænge af den beslutningsproces, som er i fokus. Endvidere bør eleverne kende væsentlige kommunalpolitiske aktører (borgmester, kommunalbestyrelse, udvalg). En forståelse af aktørernes placering og betydning i det politiske system fås bedst ved, at man arbejder med en konkret politisk beslutningsproces, ligesom den enkelte borgers og dermed kursistens deltagelsesmuligheder lokalt og nationalt skal indgå.

– *identitetsdannelse og socialisation*

omfatter socialisationsprocessen, dels med optikken på det enkelte individ, dels set fra samfundets side. I arbejdet med identitetsdannelsen vil typisk indgå de elementer, som bidrager til dannelsen af individets selvopfattelse: Familien, institutioner, medier, venner, uddannelse, arbejde, køn m.v., men også hvordan forskellige processer (fx forbrug og anerkendelse) kan påvirke identitetsdannelsen. Sociologiske begreber vil bl.a. være: Normer, roller, rollekonflikter, social kontrol og dobbelt-socialisering. Det kan fremme forståelsen af identitetsdannelsen at modstille forskellige livshistorier – den mere konforme og den afvigende. Kursisternes egne livshistorier kan også indgå i forløbet, fx ved at kursisterne interviewer hinanden på klassen. De sociologiske begreber kan anvendes både på danske forhold og forhold i andre lande.

Identitetsdannelsen kan også ses i et historisk og teoretisk perspektiv, herunder konsekvenserne af individualisering, aftraditionisering, refleksivitet, opsplnitning af tid og rum, ontologisk usikkerhed m.v.

Socialisation omfatter den generationsmæssige overførsel af grundlæggende værdier.

– *sociale og kulturelle forskelle, herunder velfærd og fordeling*

indeholder forskellige beskrivelsesmåder af social og kulturel differentiering, fx klasse, livsformer, socialgrupper, subkulturer, livsstil og at velfærd er ulige fordelt mellem forskellige grupper. Begreber som etnicitet/nationalitet, mono-/multikulturelt samfund, integration, kultur møde og kulturkonflikt vil være relevante. Kursisterne bør kende forskellige velfærdsmodeller og sammenhænge mellem velfærdsmodel og fordeling.

– *økonomiske sammenhænge*

omfatter en model af det økonomiske kredsløb med fem sektorer, enkle mål for en velfungerende økonomi, og hvordan ændringer i en sektor fx den offentlige sektor påvirker og påvirkes af ændringer i andre sektorer som fx virksomheder og husholdninger. *Økonomiske sammenhænge* kan med fordel kombineres med *velfærd og fordeling* og omhandle udfordringer for velfærdsamfundet. Økonomiske sammenhænge kan fx også indeholde samspil mellem global og national økonomi og økonomiske sammenhænge om beskæftigelse og vækst i Danmark og andre lande.

Kernestoffet i samfundsfag kan anvendes på samfundsforhold i Danmark og i andre lande.

Kernestoffets sociologiske, økonomiske og politiske begreber kan med fordel anvendes både på forhold i Danmark og i andre lande. Kursisterne opnår større forståelse og overblik ved at sammenligne samfundsforhold i forskellige lande ud fra begreber.

3. Tilrettelæggelse

3.1. Didaktiske principper

Undervisningen i faggruppen gennemføres som mindst fire fællesfaglige forløb. I fællesfaglige forløb indgår alle tre fag. Undervisningen tager afsæt i konkrete og virkelighedsnære fællesfaglige problemstillinger. Der indgår særfaglige aktiviteter af kortere varighed.

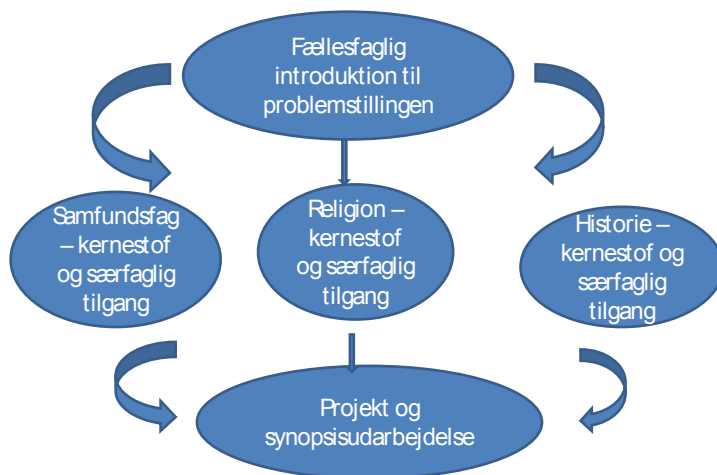
Undervisningen skal være alsidig i valg af metoder og problemstillinger, teorier og synsvinkler. Kursisterne skal inddrages i valg af arbejdsformer. Der skal lægges afgørende vægt på den enkelte kursists muligheder for på et fagligt grundlag at fremføre egne synspunkter, argumenter og vurderinger.

Kultur- og samfundsfaggruppen er en konstruktion, der på mange måder er alternativ i forhold til den traditionelle fagtænkning. Det er ikke et nyt fag, men det er derimod tre distinkte fag med hver deres fagtraditioner og metoder, der skal arbejde sammen i en faggruppe. Det overordnede formål med dette fagsamarbejde er, at kursisterne bliver i stand til at anvende fagenes forskellige metoder og indgangsvinkler på et konkret stofområde. Det skulle dermed gerne blive klart for kursisterne, at fagene bidrager med noget forskelligt, og at de tilsammen kan bidrage til en bedre belysning af stofområdets kompleksitet. Disse forhold stiller nogle særlige krav til undervisningen. Som oftest har lærerteamet fastlagt emnerne på forhånd, men kursisterne skal inddrages i udarbejdelse af problemformuleringer/problemstillinger og ved valg af arbejdsformer.

Det dominerende undervisningsprincip bør være det induktive princip, hvor der tages udgangspunkt i konkrete forhold. Med udgangspunkt i empirien stræber man efter, at kursisterne erkender det mere abstrakte og teoretiske. Helt konkret kan det betyde, at man tager udgangspunkt i kursisters hverdagsberetninger, og på den baggrund uddrages mere abstrakte betragtninger.

Undervisningen i et forløb tager udgangspunkt i en eller flere fællesfaglige problemstillinger. Som vist nedenfor i figuren lægges der ud med en fællesfaglig introduktion. Undervisningen i fagene består i via inddragelse af kernestof og supplerende stof at arbejde med de pågældende problemstillinger. Arbejdet i fagene munder ud i konklusioner på problemstillinger/problemformuleringer og projekt- og/eller synopsisstræning. (Se endvidere eksempler under punkt 2.1.)

KS- struktur

I historie skal følgende aspekter være repræsenteret: Brug og misbrug af historien og myte og realitet i historien

- Brug og misbrug af historien

Det er vigtigt, at undervisningen i historie giver kursisterne en forståelse for, at den historie, der fremlægges i undervisningsmaterialet, er udtryk for en brug af historien – at der er tale om én fortolkning frem for en anden. Med andre ord at der er tale om forskellige historiesyn. Det skal samtidigt gøres klart, at deraf følger ikke, at den ene fortolkning kan være lige så gyldig som den anden, men at det afgørende er på hvilket grundlag, der bliver dokumenteret og argumenteret.

Kursisterne kan bibringes denne forståelse i særskilte, korte forløb, der tager tydelige eksempler på brug og misbrug af historien op til en nærmere behandling.

- Myte og realitet i historien

Fortiden er det arsenal, hvorfra alle stammer, folkeslag, nationer og kulturer henter deres våben til brug ved forsvar for deres særegenhed og til brug ved angreb på andre stammer, folkeslag, nationer og kulturer. I undervisningen må det gøres klart for kursisterne gennem forløbene, at historien har ført til dannelse af ”myter” om stammens, folkeslagets, nationens og kulturens fortid. En mytedannelse som fx giver anledning til en national- og identitetsopfattelse som kan medføre konflikter og undertrykkelse af andre grupper. Desuden kan dette aspekt, hvor det er naturligt, indgå i arbejdet med de emner, der i øvrigt undervises i.

Undervisningen skal tilrettelægges på en sådan måde, at der sker en faglig progression i:

- *Valg af problemstillinger (fra enkle til komplekse)*
- *Metodiske krav (kravene til brug af forskellige materialetyper til at dokumentere faglige sammenhænge)*
- *Kravene til anvendelse af faglige begreber og*
- *Kravene til kursisternes evne til præcis og nuanceret skriftlig og mundtlig formidling.*

Progression i valg af problemstilling:

Uanset hvilket emne man vælger at behandle inden for faggruppens genstandsfelt, vil det meget hurtigt kunne blive meget komplekst. I tilrettelæggelsen af undervisningen er det derfor hensigtsmæssigt at arbejde med måder at reducere kompleksiteten. I valget af problemstilling er der en række måder, hvorpå man kan opnå denne reduktion:

- Materialeudvælgelse
- Geografisk afgrænsning. Man vælger at se på et fænomen, som det kommer til udtryk i fx lokalområdet.
- Afgrænse i forhold til antal introducerede begreber. Fx liberalisme vs. socialisme, sekularistisk vs. fundamentalistisk.
- Større eller mindre selvstændighed i udarbejdelse af problemformulering

Progression i metodiske krav.

Kursisterne skal kunne anvende de forskellige fags metoder, men de skal derudover kunne kombinere de forskellige metoder og ideelt set kende styrker og svagheder ved de enkelte fags metodiske tilgange til stoffet. Det er vigtigt, at kursisterne tidligt erfarer, at fagene bidrager med noget forskelligt og at denne forskellighed i en vis udstrækning skyldes fagenes forskellige metoder. Dette kunne opnås ved at lade de tre fag forholde sig til den samme tekst.

I planlægningen af det samlede forløb skal tages hensyn til, at religion og samfundsfag kan vælges som valgfag (B-niveau) på uddannelsens 2. år.

Uddannelsestiden planlægges fleksibelt, således at der gives mulighed for varieret uddannelsestid i de enkelte fag af hensyn til deres deltagelse i de fællesfaglige forløb, jf. de faglige mål.

Uddannelsestiden i kultur- samfundsfaggruppen kan placeres på forskellig vis, afgørende er dog, at timerne skemalægges som kultur- og samfundsfagstimer. (se endvidere nedenfor).

I planlægning og skemalægning skal der indgå overvejelser omkring projektperioder med flere timer, blokdage, intensive forløb i de enkelte fag og værkstedsundervisning. Det vil derudover være hensigtsmæssigt, hvis der skabes mulighed for, at alle tre lærere kan være til stede i klassen samtidigt ved fx opstart af nye projekter og ved fremlæggelser af synopser.

Forløbets faglige mål forudsætter fællesfaglige tilgange. Derfor er det afgørende, at en del af alle fags uddannelsestid er placeret i 1.hf.

Kursisterne skal ligeledes have kendskab til fagene i 1.hf for at kunne træffe et kvalificeret valg af B-niveaufag. Det er derfor imod læreplanens intentioner at gemme religion og/eller samfundsfag til 2. hf, ligesom det også strider mod læreplanens præcisering af, at ”undervisningen tager udgangspunkt i fællesfaglige problemstillinger”.

Endelig må det klart frarådes, at timerne i C-fagene spredes ud ”i et tyndt lag” med én ugentlig time i alle 4 semestre. På denne måde kan det flerfaglige arbejde, endsige projektarbejdsformen, ikke komme til at fungere.

En anden løsning på spredningen af timer er at samle hele KS-forløbet på 3 semestre. Især for C-fagene kan det være en fordel at få timerne samlet over en kortere afviklingsperiode.

3.2. Arbejdsformer

I undervisningen skal der anvendes afvekslende og kursistaktiverende arbejdsformer, således at kursisterne får gode muligheder for at dokumentere, formidle og diskutere faglige sammenhænge og synspunkter. Udadvendte aktiviteter, herunder mindre empiriske undersøgelser, skal integreres i undervisningen.

Fællesfaglige problemstillinger er omdrejningspunktet for det faglige samarbejde, hvor problemstillingerne skal behandles med brug af metoder fra fagene under grundig faglig og metodisk vejledning.

Det skriftlige arbejde skal tilrettelægges så kursisterne prøver forskellige skriftlige arbejdsformer til støtte for den faglige indlæring og formidling, herunder udarbejdelse af synopsis på baggrund af et større materiale.

Der udarbejdes i 1. hf en historieopgave. Historieopgaven har som formål at opøve kursisterne i at arbejde med og fordybe sig i historiske problemstillinger og herunder inddrage de faglige mål. Se bilag 2.

I det fællesfaglige samarbejde er det nødvendigt, at de tre fag afprøver nye arbejdsmetoder, ligesom en eksplicitering af den faglige metode både i det enkelte fag, overfor de andre fag – og ikke mindst overfor kursisterne er en central del af arbejdet i kultur- og samfundsfaggruppen. Tidligt i forløbet kunne det være nyttigt at demonstrere de tre fags indfaldsvinkel til en valgt tekst, der indholdsmæssigt er relevant for alle tre fag – for derigennem at tydeliggøre de generelle analytiske greb fagene er fælles om – og hvor den særfaglige metode og begrebsapparat må tages i brug for at få et historiefagligt, religionsfagligt eller samfundsfagligt udbytte af teksten.

Kursisterne trænes i, hvordan det udleverede materiale og kernestof/supplerende stof inddrages samt hvordan supplerende materiale findes og inddrages.

Hvis kursister går til eksamen med gruppeforberedelse er det hensigtsmæssigt at grupperne nedsættes i samråd med læreren. Gruppeforberedelse forudsætter naturligvis, at der i undervisningen er arbejdet målrettet med kursisters samarbejdskompetencer.

I det 2-årige forløb skal der foretages en empirisk undersøgelse som enten tager sit udgangspunkt i lokalområdet eller i forbindelse med en studietur.

Den empiriske undersøgelse indeholder egne interviews og indsamling af data og kan desuden indeholde en spørgeskemaundersøgelse. Det er oplagt at besøge en kirke, en moske, en ungdomsklub, en skole, en daginstitution eller rådhuset og interviewe præster, imamer, skoleledere, institutionsledere, integrationsmedarbejdere eller politikere.

Det er vigtigt, at kursisterne i skoleårets start får introduceret en bred vifte af undervisningsmaterialer, undervisnings- og arbejdsformer. Når det gælder arbejdsformer, skal elevernes erfaringer og ønsker inddrages, da dette udover at rumme motivationsmæssige fordele også fremmer differentiering og dermed forudsætningerne for egen læring.

For at fremme kursisternes forståelse af sammenhængen mellem mål, stofvalg, materiale og undervisningsform bør der derfor løbende foregå en drøftelse af fagets mål og undervisningens indhold. Det er, også af hensyn til den skriftlige dimension, nødvendigt at kursisterne hurtigt gør erfaringer med forskellige skriftlige arbejdsformer. Der kan med fordel anvendes forskellige skriveøvelser såsom:

- Hurtigskrivning: fx ”Når jeg hører ordet menneskerettigheder kommer jeg til at tænke på”
- Registreringsskrivning: fx. ”Hvad ved jeg? Hvad tror jeg at jeg ved? Hvad vil jeg gerne vide?”
- Korte redegørelser og analyser: Holdningsprægede genrer som brev, dagbog, avisartikel, prædiken, politisk tale, læserbrev o. lign.

Der skal være en sammenhæng mellem differentierede arbejdsformer og de kompetencer, eleverne skal opnå i hf. Arbejdsformerne i hf er projektarbejde, synopsis og virtuelle arbejdsformer, og det vil tillige være nødvendigt at inddrage arbejdsformer, hvor den mundtlige fremstilling sættes i fokus.

Da der ønskes en progression i såvel det mundtlige som det skriftlige arbejde, kan undervisningen udvikle sig fra fx små korte summegrupper til længerevarende, selvstyrende gruppearbejder om større materialekomplekser, hvortil der kræves fordybelse og et udvalg af forskellige synsvinkler. En vejledning eller en kontrakt for retningslinjerne for gruppearbejdet er yderst vigtig, da dette styrker både effektiviteten og ansvarligheden i gruppearbejdet og fremmer lysten til samarbejde. Retningslinjerne for en sådan vejledning bør fokusere på følgende: Dagsorden, sikring af det faglige, sikring af at alle deltager osv. Hvis gruppearbejdet afsluttes med en fremlæggelse, skal der helst være en instruks for den gode fremlæggelse, der inddrager retorik, disposition, indhold, brug af avmidler.

Projektarbejdsformen ud fra en fællesfaglig problemformulering og med udarbejdelse af synopsis er selve omdrejningspunktet for det flerfaglige samarbejde og er velegnet til såvel grupper som individuelle studier med faglig vejledning. Derfor må der også være en progression i arbejdet med problemformulering, synopsis og mundtlig fremstilling/dialog. I dette arbejde skal der sikres en grundig faglig og metodisk vejledning (se vejledningen til 3.1 ”*Didaktiske principper*”).

Prøveformen i hf tager udgangspunkt i fremstilling af en synopsis, hvorfor der må trænes i udarbejdelse og præsentation af en synopsis på grundlag af et varieret materiale, herunder forskelligt synspunktsmateriale, tabeller m.m., gerne varierende i såvel omfang som sværhedsgrad.

Nedenstående kan anvendes som model til træning i synopsis skrivning: (se vejledningen 4.2 ”*Prøveformer*”)

- En overskrift.
- En fællesfaglig problemformulering formuleret som et overordnet spørgsmål ("sagen").
- Heraf udledte problemstillinger (underspørgsmål). Underspørgsmål er typisk på flere taksonomiske niveauer eller kan være hypoteser.
- Undersøgelse af problemstillinger ved brug af det udleverede materiale, viden, begreber, metoder og teorier fra kernestoffet samt det fundne materiale
- Diskussion af en eller flere problemstillinger
- En samlet konklusion som svar på problemformuleringen

Det er vigtigt at nævne, at en synopsis er et skriftligt produkt, der ikke kan stå alene. Der er tale om et slags arbejdsblad, som kræver en mundtlig formidling på et senere tidspunkt.

Det er nødvendigt, at man beskæftiger sig med fremstilling af synopsis i både de fællesfaglige og de særfaglige forløb. Progressionen her kan begynde med at stille spørgsmål til materialet. Herefter kan der udarbejdes hypoteser og mere overordnede spørgsmål. Som optakt til arbejdet med den egentlige synopsis kan der også øves i, hvornår det er hensigtsmæssigt at anvende stikord, og hvornår man skal arbejde med hele og forklarende sætninger.

Når man overvejer arbejdsformer, bør man altid medtænke, i hvor høj grad emnet, fællesfagligt såvel som særfagligt, giver mulighed for inddragelse af forskelligartede samarbejdsøvelser, dramatiseringer og rollespil. Endvidere bør man være opmærksom på, i hvor høj grad emnet indbyder til udadrettede aktiviteter, til empiriske undersøgelser i forbindelse med institutions- og virksomhedsbesøg, museumsbesøg, teaterforestillinger, ekskursioner m.m.

Historieopgaven i 1.hf:

Formål:

Historieopgaven har som særligt formål at opøve kursisterne i skriftligt at arbejde med og fordybe sig i historiske problemstillinger og herunder inddrage de faglige mål. Endvidere har historieopgaven det generelle formål at introducere til de formalia, der knytter sig til en større skriftlig opgave, herunder kendskab til opgaveformuleringens form og krav.

Den tid, der afsættes til udarbejdelsen af historieopgaven, fastsættes på den enkelte skole, dog ikke under 10 timer.

Det er hensigtsmæssigt at give kursisterne mindst en ½ eller 1 skrive dag.

Planlægning:

Kursisterne udarbejder en historieopgave inden for gennemgåede undervisningsforløb eller fællesfaglige forløb i KS.. Emnet godkendes af læreren, og opgaveformuleringen udarbejdes i tæt samarbejde med læreren. Læreren giver løbende vejledning under arbejdet med opgaven. Opgaven skal udarbejdes i slutningen af det første år.

Tilbagelevering:

Opgaven skal være kommenteret og leveret tilbage til kursisten inden sidste undervisningsdag. Opgaven kan gøres til genstand for karaktergivning.

Omfang:

Historieopgaven skal have et omfang svarende til max 8 A4-sider med 1½ linjeafstand plus eventuelle bilag.

3.3. It

It anvendes til informationssøgning, træning i kritisk anvendelse af internettets ressourcer, bearbejdning, formidling og vidensdeling.

Kursisterne skal lære at anvende målrettede søgninger til at finde materiale, bl.a. til brug for den mundtlige prøve. Øvelser, hvor man ved brug af søgemaskiner skal finde bestemte faktuelle oplys-

ninger på nettet, kan fremme den fokuserede søgning. Kursisterne trænes i målrettet søgning med brug af avanceret søgning med en række ord i søgefeltet fx på Google og Infomedia.

Kursisterne skal kunne vurdere informationers pålidelighed ved at kunne identificere afsenderen, og den interesse afsenderen kan have i at stille bestemte informationer til rådighed. I forbindelse med informationssøgning udstyres kursisterne med kildekritiske redskaber. På www.emu.dk/gym er der hjælp til arbejdet med kritisk søgning og vurdering af oplysninger fra internettet. Til at illustrere nødvendigheden af kildekritik kan hjemmesider med et propagandistisk sigte indgå.

Kursisterne lærer at kende relevante hjemmesider som fx:

Infomedia, faktalink, leksika mm i Skoda: www.skoda.emu.dk

Fagenes sider på www.emu.dk

Forlagenes hjemmesider med supplerende materiale til deres bøger

DR: www.dr.dk/Nyheder

Folketingets hjemmeside om partiernes politik: www.ft.dk

Surveybank med vælgernes holdninger ud fra baggrundsvariable: www.surveybank.aau.dk

Danmarks Statistik med statistikbank: www.dst.dk

Kursisterne skal lære at bearbejde og formidle et materiale. Det sker med anvendelse af tekstbehandling og et præsentationsprogram. Desuden kan regneark til bearbejdning af talmateriale inddrages. Kursisterne lærer at bearbejde et varieret materiale i form af forskellige typer tekster, statistik, billedmateriale etc. (kernestof er jo ikke en bestemt slags materiale) og at præsentere resultatet af bearbejdningen i en synopsis eller en præsentation. Kursisterne træner at bruge en synopsis/præsentation som grundlag for en mundtlig fremlæggelse.

Kursisterne lærer at dele viden med hinanden og med lærerne ved brug af skolens netværk. Fx kan synopsis, præsentationer og gode links lægges på netværket, så kursisterne kan lære af hinandens produkter og brug af nettet. På skolens conferencesystem kan elever søge faglig hjælp hos lærerne og hinanden.

Træning i metodisk og kritisk internetbrug:

Internettet er anarkistisk – enhver kan lægge websider på nettet; men der er ingen garanti for, at de informationer, som findes på siderne, er pålidelige og dermed anvendelige i en undervisningssammenhæng. Kursister kan fx let havne på nazistiske hjemmesider i deres arbejde med jødedommen i religion. Derfor er træning i metodisk og kritisk tilgang til internettet en absolut nødvendighed. Heldigvis er der god hjælp at hente på EMU'en, fx mange sider om Internetdidaktik.

4. Evaluering

4.1. Løbende evaluering

Gennem individuel faglig vejledning, brug af test og tilbagemeldinger på skriftligt arbejde skal kursisten undervejs i det samlede forløb bibringes en klar opfattelse af niveauet for og udviklingen i det faglige standpunkt, herunder svage og stærke sider. Endvidere skal der mindst en gang i hvert semester ske en evaluering af kursistens arbejdsindsats, aktive deltagelse i og ansvarlighed for undervisningen. I forbindelse hermed skal undervisning og fagsamarbejde evalueres.

Generelt bør det gælde, at der blandt faggruppens lærere sker en koordinering af evalueringsaktiviteter, og desuden bør lærerne i gruppen naturligvis indbyrdes aftale indholdet i tilbagemeldinger til den enkelte kursist og holdet. Alle lærerne i faggruppen bør ind imellem være til stede, når der sker en evaluering af undervisningen og fagsamarbejdet.

Nedenfor er anført et katalog over forskellige evalueringsaktiviteter. Disse er tænkt som inspiration til arbejdet i faggruppen med evaluering.

Kursisterne bør allerede tidligt i deres hf-forløb blive bevidste om, hvad der kræves af indsats for at opnå et givet udbytte, og de bør derfor løbende have klare tilbagemeldinger på deres faglige standpunkt og udviklingen heri, ligesom de bør vejledes målrettet og præcist i, hvorledes dette kan forbedres.

Det skal sikres, at de fire forhold:

- Kursistens faglige standpunkt og udviklingen heri
- Kursistens refleksion over samme
- Kursistens arbejdsindsats, aktive deltagelse og engagement i undervisningen
- Kursistens refleksion over undervisningen

gøres til genstand for samtale, således at de hver for sig fremstår tydeligt for kursisterne.

Der foregår normalt en løbende evaluering som en integreret del af undervisningen, og der bør mindst 1 gang hvert semester afsættes tid til en systematisk evaluering.

I forbindelse med individuelt arbejde samt gruppe- og projektarbejde bør det systematisk og med kortere intervaller sikres, at kursisterne modtager evaluering af arbejdet og dets fremdrift. Et middel til at højne kursistens indlæring i processen er aftalte terminer med krav om produkter (udkast til problemformulering, stikord, dispositioner, litteraturliste, mv.).

Interne prøver

Interne prøver undervejs i forløbet kan være et udmærket middel til at bibringe kursisten en klar opfattelse af sit niveau. Prøverne kan udformes på mange forskellige måder, og de kan varieres mht. anvendelse af hjælpemidler.

Simple vidensspørgsmål i dagens lektie kan anvendes til at konfrontere kursisten med dennes udbytte af lektielæsning, og tilsvarende kan prøver i et mindre forløb på samme måde tydeliggøre både for lærer og kursister, hvad udbyttet af forløbet har været.

Kursisternes individuelle kunnen på højere taksonomiske niveauer kan også undersøges med korte tænke- og skriveopgaver, der skrives på klassen, og som rettes og evalueres af læreren

4.2. Prøveform

Prøven er mundtlig på grundlag af et skriftligt projekt.

Projektet udarbejdes af en eksaminand eller af flere eksaminander i fællesskab. Den mundtlige prøve er individuel.

Projektet udarbejdes i ca. 25 timer fordelt over mindst to uger i slutningen af undervisningsperioden, efter at uddannelsesstiden i faggruppen er afsluttet. Lærerne vejleder eksaminanderne.

Projektgrundlaget er et prøvemateriale inden for et af de fællesfaglige emner, jf. pkt. 3.1.

Prøvematerialet indeholder en overskrift, der angiver emnet, og et ukendt, varieret bilagsmateriale på 10-15 normalsider a 1300 bogstaver. Ved anvendelse af elektronisk mediemateriale som en del af bilagsmaterialet svarer fire til syv minutters afspilning til en normalside.

Der skal være prøvemateriale i alle de fællesfaglige emner. Det samme prøvemateriale kan indgå i lodtrækningen to gange.

Når uddannelsestiden er afsluttet, trækker eksaminanderne et prøvemateriale. Eksaminander, der ønsker at udarbejde et projekt i fællesskab, trækker et prøvemateriale sammen.

Eksamensgrundlaget er de mindst 4 fællesfaglige forløb. Efter at uddannelsestiden i faggruppen er afsluttet, tildeles hver kursist /eksamensenhed ved anonym lodtrækning et prøvemateriale med udgangspunkt i et af de fællesfaglige forløb.

Hvert prøvemateriale er knyttet til et forløb. Prøvematerialet indeholder en overskrift, som er *identisk* med forløbets titel, og et varieret bilagsmateriale på 10-15 normalsider a 1300 bogstaver. Omregning af tabeller, diagrammer og billeder til normalsider foregår efter et skøn. Hvis der indgår elektronisk mediemateriale i bilagsmaterialet, skal det udleveres til eleverne.

Der skal ikke udarbejdes spørgsmål til prøvematerialet, og der angives ikke fag på det enkelte bilag. Hensigten er at kursisten skal have mulighed for at demonstrere flere faglige vinkler på det samme materiale, hvor dette er relevant.

Uanset holdets størrelse skal der være prøvemateriale i mindst 4 fællesfaglige emner. Alle de faglige mål skal kunne demonstreres gennem de udarbejdede prøvematerialer tilsammen.

Et prøvemateriale må højst anvendes ved 2 eksamensenheder. Forberedelsen kan foregå individuelt eller i grupper. En eksamensenhed er en sådan gruppe eller en eksaminand, der forbereder sig individuelt. Det anbefales, at en gruppe er på maksimalt 3 personer. Hvis der er gruppeforberedelse, afgør gruppens medlemmer individuelt, om de vil udarbejde og aflevere en fælles synopsis, eller om der udarbejdes og afleveres individuelle synopsis.

Når en elev fra en gruppe er til mundtlig prøve, må de andre elever i gruppen ikke overvære prøven, før de selv er blevet eksamineret jf. Eksamensbekendtgørelsen § 13 stk. 3.

Der udarbejdes et antal prøvematerialer, således at antallet af trækningsmuligheder overstiger antallet af eksamensenheder med mindst 3 jf. Eksamensbekendtgørelsen § 12 stk. 4. Hvis et hold fx består af 28 kursister, der vælger at gå til prøven i 4 grupper á 3, 6 grupper á 2 og 4 individuelle, er der tale om 14 eksamensenheder. Et prøvemateriale kan bruges 2 gange. Til de 14 eksamensenheder skal der ved prøvens start således være mindst 17 trækningsmuligheder dækkende over mindst 9 forskellige prøvematerialer, som er repræsentative for de mindst 4 fællesfaglige forløb.

Projektet udarbejdes i ca. 25 timer fordelt over mindst to uger i slutningen af undervisningsperioden. Det er vigtigt at understrege, at dette foregår, efter at uddannelsestiden i faggruppen er afsluttet. Skolen fastlægger de nærmere rammer for skriveperiode og vejledning. Skolen kan fx placere nogle hele eller halve dage i skemaet, hvor kursisterne kan skrive synopsis og modtage vejledning.

Eksaminanden eller gruppen af eksaminander udarbejder en synopsis på to til tre sider. Synopsen skal indeholde:

- emnet for det trukne prøvemateriale (overskrift)*
- en fællesfaglig problemformulering*
- oversigt over de problemstillinger, der er arbejdet med i synopsen*

- en behandling af problemstillingerne ud fra:
 - 1) det trukne bilagsmateriale
 - 2) stof fra alle tre fag
 - 3) relevant og væsentligt supplerende materiale, som eksaminanden selv skal finde.
- en præcisering af projektets konklusioner
- en oversigt over anvendt materiale.

Synopsen afleveres sidste undervisningsdag. Synopsen sendes til censor sammen med prøvematerialet.

Eksaminationstiden er ca. 45 minutter. Eksaminanden fremlægger synopsen (10-15 minutter). Herefter stiller eksaminator(er) og censor uddybende spørgsmål og indgår i en faglig dialog med eksaminanden med udgangspunkt i synopsen.

Vedr. udarbejdelse af synopsis: Se vejledningen 3.1. Arbejdsformer.

Den mundtlige prøve tager udgangspunkt i kursistens fremlæggelse af synopsen. I både fremlæggelse og efterfølgende dialog behandles den valgte fællesfaglige problemformulering ud fra det trukne bilagsmateriale, stof fra faggruppens 3 fag og relevant og væsentligt supplerende materiale, som eksaminanden selv har tilvejebragt.

Det trukne bilagsmateriale inddrages i det omfang, det er relevant for den givne problemformulering. Overspringes et eller flere bilag skal eksaminanden kunne begrunde sit valg.

Relevant stof fra alle 3 fag indgår i eksaminationen i forhold til de problemstillinger, der er arbejdet med i synopsen.

Det er op til eleven at finde og anvende supplerende materiale(r), som på relevant og væsentlig måde tjener til bevarelse af den fællesfaglige problemformulering. Der kan være tale om fx bøger, artikler, statistisk materiale, billeder.

Eksaminanden begynder med en mundtlig fremlæggelse. Heri indgår som minimum en præsentation af problemformulering, problemstillinger, konklusion(er) og anvendte metoder. I den efterfølgende dialog mellem eksaminator(er), eksaminand og censor uddybes punkter fra den mundtlige fremlæggelse, ligesom der kan kobles til relevante faglige perspektiver, som ikke er berørt.

Alt, også materiale fra undervisningen, kan medbringes i eksamenslokalet, jfr. Eksamensbekendtgørelsen § 15.

Under eksaminationen vil de tre fags kompetencer være til stede i lokalet. Eksaminator forestår eksaminationen men censor kan også stille spørgsmål.

Censors opgave

Censors opgave er, at ”medvirke til og påse, at prøverne gennemføres i overensstemmelse med de gældende regler” (Eksamensbekendtgørelsen §§ 29) Censors forberedelsestid anvendes til at læse undervisningsbeskrivelsen som grundlaget for prøven samt de tilsendte synopsis og prøvematerialer. Det er op til censor at påse, at undervisningsbeskrivelsen er i overensstemmelse med læreplanen. I tilfælde af alvorlige fejl og mangler i undervisningsbeskrivelsen eller prøvens gennemførelse, skal censor efterfølgende skrive en indberetning til eksamensskolen.

4.3. Bedømmelseskriterier

Bedømmelsen er en vurdering af, i hvilket omfang eksaminandens præstation lever op til de faglige mål, som er angivet i pkt. 2.1.

Der lægges i bedømmelsen vægt på eksaminandens evne til at:

- undersøge emnet ud fra den fællesfaglige problemformulering
- selvstændigt finde og kritisk anvende relevant og væsentligt supplerende materiale

Eksaminanden skal således kritisk kunne anvende supplerende materiale(r), som eleven selv har fundet, og som på relevant og væsentlig måde tjener til bevarelse af den fællesfaglige problemformulering. Der kan være tale om fx bøger, artikler, statistisk materiale, billeder.

- *anvende og kombinere begreber, teorier og metoder fra faggruppens fag i forhold til problemformulering og materiale*
- *karakterisere og analysere materiale*
- *perspektivere til andre fællesfaglige forløb, hvor det er relevant*

Eksaminanden skal således kunne perspektivere til andre forløb end det trukne, i det omfang det er relevant for den valgte problemformulering og de indgående problemstillinger.

- *anvende og kombinere relevant viden fra fagenes kernestof*
- *indgå i faglig dialog*
- *formulere sig selvstændigt og kritisk om faglige problemstillinger*
- *fremstille et sagsforhold på en klar og overskuelig måde*
- *disponere og strukturere sin fremlæggelse.*

Der gives én karakter ud fra en helhedsvurdering af eksaminandens mundtlige præstation.

Det er den mundtlige præstation under eksaminationen som bedømmes. Den udarbejdede synopsis tæller således ikke med i bedømmelsen.

Censor- og eksaminatorsiden er ligeværdig mht. karakter – det tæller ikke mere, at der sidder 2-3 lærere på den ene side og 1 censor på den anden.

Ved uenighed mellem 2 karakterer er det censors karakter, der er afgørende jf. Karakterbekendtgørelsen § 14.